

CSAVARGÁSOK

Érkezésemet és gyors eliszkolásomat konyhánk ablakának csörömpölése jelezte. Ugyanis ott dobtam be iskolás táskámat, ha elszöktem hazulról. A haverok lapulva vártak a Répce-partján. Szilaj barna csikók, keménykötésű cigány-gyerekek. A Malomszernek nevezett holdnyi kis szigetünkön — melyet azóta elmosott az ár — gyakran hancúroztunk.

A zenész-feleségek csitítgatva kuldtek el házaik elől. Övták férjük álmát, akik tán horkolva is, alázattól tátott szájjal a duhajkodók óhaját figyelték.

Meghökkenett, hogy a felébredők soha szóltak ránk. Bús hallgatagon ültek ki a közös udvarra és napoztak. Ennyit éltek önmaguknak. A családnak ebédnél mesélték el az éjszaka eseményeit. A gyerekek füleltek. Megfogamzott bennük a szó, legtöbbjük az évek múltán jó emberismerő lett. Az apák kitöréseiben egyre több volt a panasz. Keserőséggel telített szavak zuhogtak: „Nem kell már a muzsika. Egykor kocsit küldtek értünk. Mire gyűjtenek az emberek? Tán azért, hogy versenyt futhassanak a felsrófolt árakkal? Pénz a postán, tej az ablakban, kulcs a lábtörő alatt. Ha ez így megy, rövidesen habarcsot keverhetünk mint a Göbe, a Kappan, meg a Csonfos.” Ha netán egy szerencsés napot fogtak ki, dicsérték a rendszert és hálálkodtak. Véleményük hangulatuk szerint változott. Állandóan vitáztak, ki a jobb zenész. A szócsatát cincogások, bemutatók követték. Este a kocsmák dobogóin húzták a parancsolt dalt. — kifogyhatatlan kedéllyel, behízelgő mosollyal.

Igazán perlekedni csak asszonyaik tudtak. Mindent elkövettek, hogy a ricsajra összeseregglők ne unatkozzanak. Kiváltképp írgyeltem köpőkészségüket, amint a vetélytárs szemét megpecsételték. Mikor kifogytak a válogatott jelzőkből, a fene, rák és hasonló jókivánságokból, lebbent a szoknya. Csapkodva mutogatták pecsenye-piros húsukat, női büszkeségüket. Merő véletlenből ilyenkor bennfeleltek bugyijukat a szekrényben.

A ceremóniát esténként mi folytattuk. Versenyben rohangásztunk, kornyikáltunk és verekedtünk. Nézőink a kerítések tövében kuporodtak le, sokszor könyékjogon foglalva helyet. Versenyfutásunkat léhűtő kamaszok indították, az idősebb kópék pedig tekintélyt-kihívón feszengtek a döntőbíró tisztében. Annyira buzdítottak minket, olyan hízelgőn, eszünkbe se jutott, hogy ugratás az egész. Az éles kövezetű úttól megvastagodott a bőr talpunkon. Jókat röhögtek rajtunk és csípős megjegyzéseket tettek. Ekkor már sértő volt, hogy nem veszik komolyan küzdelmeinket. Csínyet eszeltünk ki, hogyan ugrasszuk össze őket. Egyszerre öten értünk a célba. Teljes lett a káosz. A döntőbírók egymásnak estek. A zűrzavart újabb futással tudtuk csak megszüntetni. Aztán bírkóztunk, bokszoltunk. Otthon anyám elrémült a kék foltok láttán. Megtiltotta, hogy megegyeszer közéjük menjek. Megvigasztaltam, hogy egyedül csak Pukka vert meg, éneklésben én győztem. Másnap ismét a torzszülött Pukkával volt a legnagyobb csatám. Majd szétverte a fejem. Csak akkor bocsátottam meg neki, amikor már híres bajnok lett belőle. Lám, nem hiába gyakorolt rajtam.

Minden szerbelihez bejáratos voltam. A farkasétvágyú szegénység ellenére is tisztán tartották lakásaikat, bár némelyik családban tizenöten is feküdtek négy ágyon. Mindenki hiú volt származására, raj romaságára. Szóba sem álltak a kúpecekkel, a teknősökkel, a vályogvetőkkel, oláhcigányokkal, gagyizókkal. De szorult helyzetben „én is roma vagyok” hivatkozással — a legkülönfélébb ágakon — bizonyították rokonságukat. Olyan zenéssel nem beszéltem, aki például Bihari Jánosig ne vezette volna vissza a családfáját. Ősi telepességükkel nem kevésbé hízelegtek maguknak. Megfizették az árát. A község eleinte viszolygott befogadásuktól, de látva alkalmazkodóképességüket, simulékonyságukat, látszólagos igénytelenségüket, kihasználta őket.

Bohémságuk, a lenézett szegények lelkitusája, mélyen őrzött képességük megcsillogtatása volt. Hónapokon át spórolgattak, hogy egy napon nindent föltegyenek a szenvedélyes táncra, a mámorító dalra.

Az oláhcigányok másfajtaak voltak. Primitívek és egyben szélsőségesek. Annyi titkuk volt, hogy örökké a gyanú súlya alatt érezték magukat. A lehető legrosszabb hírek terjengtek róluk, emiatt gyakorta zárt kapukra találtak. A parasztyerekek csak akkor merték gúnyolni a házalókat, ha biztos búvóhelyet találtak. Az ápolatlan, csupán a betevő falat megszerzésére törekvő kunyerálók részére nem volt menedék az eldítéletektől megfertőzött falvakban. Ha valahol mégis letelepedhettek, rövidesen úgy beilleszkedtek, mintha honfoglalás óta együtt lennének.

Úgy tűnt, a putrik pipázó öregasszonyokat nem lehet egykedvű közönyükből kimozdítani. A dohány és a pénz megoldotta nyelvüket. Múltjukat idézték. Regéik rapszodiák voltak, hogy a gyűlöletet ivadékaikba is beoltsák a csendőrök és gazdagok ellen. Fagytól, kigyótól, éhségtől nem félték annyira, mint a zsaruktól. Rendkívüli történetek elevenedtek fel. Hallgatásukért képes voltam beszívni kétes illatú rongyok füstjét, amelyekkel a szűnyogokat úzták el.

Dicsértem szívóosságukat, leánykori szépségüket. Ez még jobban megpuhította őket. Leleményességnek neveztem azt is, hogy rossz vödörök a kéményeik. Olcsó, ízléses, nem dönti le a szél. A „prósztok” nem jönnek rá ilyesmire.

Szemük rejtett mosolyából tudtam, megkedveltek. „Milyen egyszerű és jóra való az ifiúr!” — fűzőcskéztek viszont. — „Jó lenne a Lulikának, vagy a Pannikának.” — és már intettek is a kandi eladólányoknak, húzódjanak közelebb. Azok odasomfordáltak és kelletően riszálták csípőjüket. Úgy ringott fodros százszerű szoknyájuk, hogy káprázott a szemem. Ugyanakkor ez dobálódzásra ingerelte a maszatos lurkókat. A felnőttek alapos, sőt kiadós verése után meghunyászkodtak. Ha egy pohár vizet kért valaki, egyszerre ugrottak mind. Ragyogtak, ha jót tehetek, ha szíveséget fogadtak el tőlük.

Bár jósoltak, önmaguk nem hittek jóslatokban. De miért ne fejjék meg azt, akit lehetett?! Babona és mondaviláguk egyéni volt.

Hirtelen törtek ki indulataik, bármilyen sértést azonnal igyekeztek megtorolni. Éjszakánként járványban elpusztult malacokat, tyúkokat ástak ki a dögtemetőből. Ha a juss igazságtalanul osztódott meg, duzzogtak, de nem veszekédtek. A társra másnap is szükség volt. Számkivetettségükben, kilátástalanságukban marták egymást. A helység kiközösítése elzárkóztatta tette őket. Amilyen szabadon, korlát nélkül éltek, úgy töpörödött össze önérzetük. Rúgás jobbról, verés balról. Védelmük — a foguk, karmuk és bosszút kielégítő lopás. Végül mögójük állt a törvény is, az új szellem.

Vasárnap délután volt. A vidékre hőség, mozdulatlanság terpeszkedett. Unatkozunk. Már-már a moziba indultunk, amikor az úton feltűnt egy részeg. Cukorkára valót remélve mellészegődtünk mint a hatan.

— Bácsi! Adjon egy forintot! — dobta föl a kérdést Szutyka.

A bácsi megállt, kotorászgatott zsebeiben. Kalapja ide-oda billent a fején. Teste előredőlt. Lábai szaporázva indultak meg, hogy utolérjék a test egyensúlyát. Mikor ez sikerült, no lám milyen ügyes vagyok mosollyal az arcán megállt, nézett miniket. Tétovázása bátrabbá tett bennünket a kunyerálásban. Gibic szünet nélkül verklizte: „Jó ember a bácsi! Jó ember a bácsi!” Megárthatott a korai dicséret, vagy az illető nem akarta tanújelét adni jóságának, mert rövidebb pihenőket tartva egyre csak haladt. Csalt, hívott, kísérik meg. Sorra kérdezte, ki az apánk, mire kell a pénz. Annyit csevegett, azt vettük észre, közel kerültünk Bükhöz.

— Húha! Gyerünk vissza! — kilátottam. — Elkéssünk.

— Maradjatok! — mondta tagolva a részeg és egy marék forintos mutatott. — Mind megkapjátok.

— Na, úgye! Mondtam én, hogy jó ember a bácsi — dörzsölködött a bongyorfejű Gibic.

Az emberbácsi ismét zsebre csúsztotta a pénzt. Fanyar arccal néztünk össze. — Énekeljetek, ha keresni akartok.

Kényszeredetten énekelünk. A por kegyetlenül égette talpunkat. Homlokunkra verejték-gyöngyök szöktek, ünnepi ruhánk nedves lett az izzadságtól, torkunk kiszáradt.

A falu közepe táján a kijózanodott férfi megállt egy ház előtt, végigmustrált bennünket és belépett a kapun.

Csapódott a retesz. A gazda kajánul vigyorgott.

— Gyorsan kotródjatok el innen cigányfattyúk, mert rátok eresztem a kutyát!

Lábaink remegtek, szánkat tapadós hártya vontá át. Még csak vizet sem adott... Lehajtott fejjel, szégyenkezve botorkáltunk haza.

Reggel óta csatangoltam. Céllövődések, körhintások, bazárosok és cukorkaárusok fontoskadtak a főtéren. Helyezkedtek, hogy sátoruk minél inkább a búcsújárók útjába essék.

A kismisére özönlő öregasszonyok, apókák csizmáin friss pasztaillat nyelte el az istállók ammóniáját. A gyerekek a cukrász sátrak körül sündörögtek. Pénzüket markukban szorongatták. Be kell osztani, jusson mézeskalácsra, trombitára, pörgettyűre, fagylaltra. Ilyesmire nem volt gondom, mert úgy iszkoltam el hazulról. Dehogy engedett volna el anyám idegen faluba egyedül! Nézelődtem hát mindenfelé. A kocsmá udvarán egymás után gördítették a hordókat. A férfiak habzsolták a tömör habkoronájú soproni sört. A tákolt színpadon megszólalt a zene. Valaki gyengén a vállamhoz ért. Hátrafordultam. Velem egyidős kislány állt ott. Kék szemű, szőkehajú, akár egy tündér.

— Kisfiú, te hovavalósi vagy? — csilingelt kedves hangon. Illedelmesen megmondtam. Közben jól megnéztem, kivel van dolgom.

— Engem Margitkának hívnak. Tudsz táncolni?

— Nem — csóváltam röstellkedve a fejemet.

— Gyere, megtanítlak. Kettőt jobbra, kettőt balra.

Sután ügyeskedtem. Úgy ugrálhattam, mint egy kecskegida, mert a nagyok harsányan nevettek.

Margitka anyja megsimogatta a hajamat, kézenfogta kis partneremet. Megigérte, litánia után játszhatunk náluk.

Vártam. Rettenetes éhség tört rám, émelyítő. A gyerekek az orrom előtt szopogatták a csirkecombot, fanyalogtak a rántott húson. Kérjek tőlük? Nem. Mi lesz, ha anyám megtudja? Elindultam a templom felé, hogy megvárjam Margitkát.

Jó ötven lépésnyire magas, hajlotthatú férfi lépett ki egy kapuból. Jött, egyre csak jött, szembe velem. Haja a válláig ért, dús bajusza fölpödörve, jobb kezében kutyaverő husáng, egy nagy furkósbot. Szent Pétert képzeltem el így, csak nem ilyen feketének. Felismertem. Az oláh cigány Jóska. Félelem fogott el. Most biztosan megfizet a csúfolódásokért. Sokszor neveltük ki, mikor elhajtotta előttünk a gebéjét. Mit tegyek? Elfussak előle? Már nagyon közel van. Az árok széles. Lelassítom lépéseimet. Bal tenyerében foszlósbelű kalács sárgállik. Van egy kiló. Lopta valahonnan — gondolom magamban. A háta is a kéregetéstől görnyedt. Nadrágja foltos, inge gyűröt.

A kalács ott lapul a vaskos, feket ujjak között.

Még négy lépés. Három... kettő... megáll. Találkozik tekintetünk. Szemöldöke sűrű, mintha a napsugarak ellen nőtt volna, hogy ne jussanak a pupillájáig. Arca ráncos, cserzett.

Főlemeli a botját. Most ütni fog. Behunyom a szememet is. Semmi. Felsandítok. Pipáját vette ki a szájából. Sárga fogai közül morog valamit. Másodszorra értem csak meg, mit akar.

— Nász, gyárek! — és nyújtja a kalácsot.

Nyúlnék, — de egy oláh cigánytól elfogadni? Oláh cigánytól, aki maga is kéreget! Nem mozdulok, bambán nézek.

Az öreg látja zavaromat.

— Fogd! — kínálja ismét. — Kakástéjjel sütötték.

Hm. Pedig olyant még nem ettem. Finom lehet. De mi lesz, ha már nem kap többet? Estére éhes lesz.

— Köszönöm, nemrég ebédeltem — feleltem nyál-nyelvedsve és elfordítottam szememet szúrós tekintete elől. Éreztem, tudja, hogy füllentettem. Ki tudná nála jobban az éhséget megállapítani?

A járdát turkálta botjával. Elindultam. Lassan leeresztette bal karját. Tétován. lomhán lépdelt tovább. Megálltam, utánanéztam. Egy kőbe rúgott fapapucsával.

Zoli nem vágyott egyedüllétre, mégis külön lett. Tehetsége volt az oka. Alig mozdult ki vályog-házukból, egész napon át gyakorolt.

Elvált huga két gyereket hozott vissza a fészekbe, bővíteni kellett a szobát. Kifűtötték a közfalat a konyha és szoba közt. Egy hodály lett a lakás. Zoli örült, mert jobb lett az akusztika.

A téli tüzelőt édesanyja hordta az erdőről. Kényeztette, dédelgette fiát. Nem törheti föl a kötél azokat a nemes, szép ujjakat, amelyek csak neki csaltak ki minden csuda hangot a szárazfából.

A selyemfiú — így keresztelték el a szerbeliek — sohasem vitázott, csak hegedült. Szögletes álla mint valami satu, úgy tartotta a hangszert. Szemében ábrándos-

ság és nyugodt fölény űlt. Úgy tetszett, nem lát senkit maga körül, csupán a játék szépsége tüzei. Beethoven románcok, Vivaldi koncertek szólaltak meg. „Ne ezzel szedíts minket. Magyar nótát, meg csárdást játssz! Probáld meg ezt!” — igyekeztek megfogni a többiek és kivették kezéből a vonót. Mosolyogva hallgatta kinlódásukat, majd háta mögött és feje tetején mutatta be ugyanazokat a variációkat. Ez annyira sértette a zenészeket, hogy az állandó és alkalmi bandákból egyaránt kihagyták.

Az anya, hogy fiát vigasztalja, egy csinos cigánylányt vitt házába. Összeálltak. Ez a próbaházasság-fele együttélés nagy hagyományokra tekintett vissza a cigányság életében, így senki nem vette zokon. Azt viszont furcsállották, hogy nem a legény választott. És miből fogja eltartani az arát?

A lánytestvérek addig marták bátyjuk ágyasát, amíg az egy este megszökött és vissza se tért többé.

A művészjelölt játszott.

Az ablak alatti virágágyaknál megszakítottuk kergetőzéseinket, hogy hallgassuk a kifinomult muzsikát. Pajkosan vigyorogtunk, mikor a kis ferdeszemű Szúnyog meghatódva elbőgte magát és szoknyájával törülgette könnyeit. El-elkaptuk, hátracibáltuk a kert alá. A szerelmet megismerni korainak tartottuk, de a színhely felmerését nem. Visított mint valami kis malac. Tizenhárom esztendő volt, szemérmes.

Valahányszor elcipeljük mindig visszalopakodott az ablak alá...

A karácsony minden rendű-rangú zenésznek kereseti lehetőséget adott. Házról házra jártak köszönteni. Zolit a Szúnyog apja hívta magával. Húzták, meg ittak Mikor visszaertek a szerbe, Szúnyog papa megállt, az öklét rázta, a hangszerrel hadonászott és kiabált. A küzdőlelem egyoldalú volt, Zoli csak bólogatott.

Mindenki tudta, hogy nem a kereseten marakodnak.

Zoli hosszú ujjait tördelte és rimánkodni kezdett:

— Mi lesz a Zeneakadémiával, Feri bátyám?!

— Majd jössz velem muzsikálni. Elveszed a lányomat, vagy megöllek.

Elvette. Hiszen a „szemérmes” Szúnyogban már megmozdult a magzat.

Az „új magyarok” legérdekesebb figurája Pojácá volt. Bárhová hívott, mindenüvé követtem. Utunkon kalapok lengtek feléje, integető gyerekek üdvözölték, óvónők szemlesütve fogadták kézcsókjait, kofák csúszttak zsebébe almát, őszi-barackot. Annyit mosolygott, hogy szélesre nyúlt a szája. Egyedül Szemes doktor úrnak köszönt előre. Derült, amint az öreg nyájas „szervusz fiam”-mal tisztelte meg. Mint doktorfi követelte, szólítsák Pojácának.

A nőket lovagkori etikettel szédítette. Férfias eleganciával, könnyedséggel udvarolt. Hogy értette a széptevest, bizonyítja az, hogy öt nővel állt össze. Amint a börtönből kijött, mindig vált, mivel új kertészek öntözgették virágait. Dr. Pojácá a zárkák és csórósága ellenére is nagy hangsúlyt fektetett a családi becsületre. No, meg a betyár becsületre is. Ellenszolgálatás nélkül soha nem fogadott el semmit. Ha nem volt cigarettája, hallgatókat toborozott. Nevetett egyet és megszokásból kérdezte: „Srácok! Akarjátok, hogy meséljek?” Hogyne akartuk volna, mikor szavaiban tíz Grimm mese feszültsége kelt életre. Kitalált történeteket mesélt. Izgalomában cigarettát kért, rágyújtott és felnevetett. „Elfeledtem a végét.” — mondotta. Egy mesét sem fejezett be, mi mégis újra lankadatlanul hallgattuk. Aztán levette ingét, hogy kemény izmait mutogassa. Vaspálcákat hajlított sorra, hegyes törököt ejtett combjára, amelyek úgy pattantak vissza, mintha gumira estek volna.

Mindenféle munkát elvállalt, de csak alkalmanként. A gazdák szívesen fogadták munkáját, mert hajnali négykor már indult kapálni, vágta szakadatlanul napnyugtáig. Felvette a pénzt és elitta barátaival. Másnap pontosan ott volt a mezőn.

A rendőrség néha átfésülte a szert, hogy munkára szorítsa az ingyenélőket. Pojácá mindig kimentette magát: „Kérdezzék meg Bunes gazdauramat, hozzá járok.” A gazdák pártolták, ha akkor valójában náluk dolgozott.

Mikor termelőszövetkezetbe lépett az egész falu, ő a kosárkötőnél vállalt munkát. Vesszőt hordott a hat kilométerre levő erdőből. Mindenki ámulatára mázsás kötegeket hozott a hátán. Egy ízben az erdész ráuszította a kutyáját. Pojácá ledobta terhét, elkapta az állatot és a levegőbe emelve levágta a fejét. Az erdész tobzódó dühében rárontott a puskatussal. Mi sem természetesebb, Pojácá összetörte az erdész bordáit, majd pedig a puskát. Ezzel indult el tüneményes börtönjárása. Követte ezt egy rendőr megverése, aki önhatalmúlag garázdálkodott és rettegésben tartotta a környéket. Élményekben gazdagodva szabadult ki mindig, de meséi komorak lettek.

A nagy dunai árvíznél kimentette azt a rendőrt a jeges áradatból, akit megvert. Évek múltán is csodálattal emlegették a szeriek. Mindenkinek igazságot akart szerezni, de mindig csak ráfizetett.

Beállt egy vándorcirkuszhoz, s mint erőművész járta végig Európát. Megunta a kóborlást, hiányoztak a kíváncsi meshallgatók. Munkát kért és kapott.

Most szabad idejében, hogy felvilágosultságának tanújelét adja, a környék cigánytelepüléseit látogatja, beszédeket tart: „Rövidesen a kommunizmusba érünk, és néhányan még mindig úgy éltek, mint a hottentották. A civilizációt önmagatoknak csak saját restségeitek felszámolásával szerezhetitek meg. Minden lehetőséget megnyitott előttek az állam. Ha melóztok, ilyen sorsotok lesz, ni!” — és megmerevített muszkliját mutatja. „Mondjátok meg, miért szeditek fel az új lakások parkettáit, miért kenitek be mindenfélével a házmester kilincsét?! Mi?!”

„Könnyen beszélsz — cukkolják az ismerősök — te földes szobában laktál, nem volt mit fölszednetek.”

Pojácá bízik a cigányság felemelkedésében akkor is, ha egy-egy „meggyőző” beszéde után bőrét mentve el kell inálnia.

